

**ANALITIK FIKRLASH QOBILYATINI RIVOJLANTIRISHDA
TIZIMLI YONDASHUVNING PRINSIPLARI
PRINCIPLES OF A SYSTEMATIC APPROACH TO DEVELOPING
ANALYTICAL THINKING ABILITY
ПРИНЦИПЫ СИСТЕМНОГО ПОДХОДА К РАЗВИТИЮ
СПОСОБНОСТИ АНАЛИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ**

Amanova Gulxayo Dilmurod qizi ,

Namangan Davlat Universiteti ,tayach doktoranti .

salohiddinovamuattar25@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ta'lim jarayonida o'quvchilarning analitik fikrlash malakalarining rivojlanishi va uning ahamiyati haqida so'z yuritadi. Shu bilan birga analitik fikrlashning ta'lim jarayoniga integratsiyasi, o'quvchilar tomonidan o'z nuqtai nazarlarini himoya qilish va tahliliy yondashuvlarni qo'llash bo'yicha yondashuvlar hamda zamonaviy ta'lim tizimida analitik fikrlashni rivojlantirish uchun zarur bo'lgan didaktik metodlar tahlil qilinadi.*

Аннотация: *В данной статье рассматривается развитие аналитического мышления студентов в образовательном процессе и его значение. При этом анализируются интеграция аналитического мышления в образовательный процесс, подходы к отстаиванию своей точки зрения и использованию аналитических подходов студентами, а также дидактические методы, необходимые для развития аналитического мышления в современной системе образования.*

Abstract: *This article discusses the development of students' analytical thinking skills in the educational process and its importance. At the same time, the integration of analytical thinking into the educational process, approaches to defending their point of view and using analytical approaches by students, and didactic methods necessary for the development of analytical thinking in the modern*

education system are analyzed.

Kalit so'zlar: *analitik fikrlash, ta'lim jarayoni, o'quvchilar, tahliliy yondashuv, mustaqil fikrlash, didaktik metodlar, zamonaviy ta'lim, intellektual salohiyat.*

Ключевые слова: *аналитическое мышление, образовательный процесс, студенты, аналитический подход, самостоятельное мышление, дидактические методы, современное образование, интеллектуальный потенциал.*

Keywords: *analytical thinking, educational process, students, analytical approach, independent thinking, didactic methods, modern education, intellectual potential.*

Hozirgi vaqtga qadar analitik fikrlash masalasi MDH va xorij olimlari tomonidan turli jabxalarda o'rganilgan va o'rganilib kelinmoqda.

Xususan, mamlakatimiz taraqqiyotida Sharq ta'limi mazmunini o'zida mujassam etgan ta'lim muassasalarimizda o'quvchilarni mustaqil tanqidiy fikrlashga o'rgatish zarurligi haqda o'rta asrlarning buyuk mutafakkirlari Xorazmiy, Forobiy, Ibn Sinolar ta'kidlaganidek, ana shu tanqidiy fikrlash jarayonida, bugungi globallashuv jarayonida o'zlashtirilgan bilimlar ma'lum manbadan olingan bilimlarga nisbatan katta ustunlikka ega ekanligini ko'rsatish muhimdir.

Analitik fikrlash mantiqiy fikrlash bilan chambarchas bog'liq va mantiqiy zanjirlar va ulanishlarni qurishda unga asoslangan. Olimlar analitik fikrni mavhum-mantiqiy fikrlash tushunchasiga teng deb hisoblashadi.

Analitik fikrlashni rivojlantirish bola faoliyati, o'zlashtirishi uchun muhimdir. Uni rivojlantirish orqali o'quvchilarni barkamolikka undash kelajakda muayyan sohada samarali faoliyat ko'rsatishga tayyorlash mumkin. Yot g'oyalarga berilmasdan, o'zining qat'iy pozitsiyasiga ega bo'lishi, mas'uliyatli qarorlar qabul qilish, o'zining individual rivojlanish traektoriyasini tanlashi uchun har bir o'quvchiga analitik fikrlash ko'nikmasini shakllantirish zarur hisoblanadi. Mutafakkir ajdodlarimiz buni o'z vaqtida anglab tahlil-mutolaa, bahs- munozara, muammoli dialog, Suqrotona savol-javob, kitob mutolaasi, mushoira kabi

metodlardan keng ko'lamda foydalanganlar. Analitik fikrlash o'quvchi oldiga qo'yiladigan muammolar, ularga yechim topish orqali yangi faoliyat usullarini egallashlari uchun qulay shart-sharoitlarni vujudga keltiradi.

O'quvchilar tomonidan amalga oshiriladigan barcha faoliyat usullari birinchi navbatda analitik fikrlash mahsuli hisoblanadi. O'quvchilarla analitik fikrlash natijasida o'z o'zini baholash, o'zi va atrofdagilarga nisbatan tanqdiy munosabatda bo'lish, mantiqiy fikrlash, o'z o'zini nazorat qilish, o'z faoliyatini refleksiylash, kollaborativ faoliyat ko'rsatish ko'nikmalari rivojlanadi. Tushunchali tafakkur natijasida o'quv materiallarining mazmun-mohiyatini tushungan holda o'zlashtirishga muvaffaq bo'ladilar, undagi tushunchalarni chuqur idrok etadilar. Tafakkurning mazkur turi tushunchalar shaklida namoyon bo'ladi. O'quvchilar aqliy operatsiyalarni bajarishda o'quv materillarda ifodalangan tushunchalar, xulosalar, hukmlar shaklida namoyon bo'ladigan bilimlarga asoslanadilar. Obrazli tafakkur doirasida esa o'quvchilar badiiy asarlar, illyustratsiyalar, rasmlardagi obrazlarga tayangan holda fikrlashga muvaffaq bo'ladilar, obrazlar xotirada saqlanadi va tasavur qilinadi. Tushunchali tafakkur yordamida o'quvchilar voqelikni aniq tasavvur qilishga erishadilar. Bunda asosan abstraksiylash operatsiyalari faollashadi. Obrazli tafakur yordamida o'quvchilar o'zlarini o'rab turgan olamni aniq idrok etadilar. O'quvchilarda shakllantiralidagn tushunchali hamda obrazli tafakkur o'zaro aloqadorlikda rivojlanib bir birini to'ldiradi va ularning analitik fikrlash ko'nikmalarini faollashtirishga xizmat qiladi. Ko'rgazmali-obrazli tafakkur esa boshlang'ich sinf o'quvchilarga xos bo'lgan fikrlash turi bo'lib, obrazlarni aniq idrok etish asosida rivojlanadi. Tafakkurning mazkur turi o'quvchilarning muayyan muammolarga yechim topish, voqeahodisalar, tasavurlarida jonlangan narsalarni tahlil qilish, qiyoslash, umumlashtirish orqali namoyon bo'ladi.

Analitik qobiliyatni boshlang'ich sinflardan rivojlantirish samarali hisoblanadi va o'quvchi kelajakdagi faoliyatini takomillashtiradi. "Matematik" tushunchaga ega bo'lgan bola uchun, jumboqlarni, rebuslarni, rasmdagi farqlarni topib, yo'qolgan narsalarni qidirish bilan vazifalarni hal qilish uchun ota-onalar bilan birgalikda mashg'ulot o'tkazish foydali bo'ladi. Analitik fikrlash – bu ma'lumotlarni

tahlil qilish, muammolarni tizimli ravishda hal qilish va asosli xulosalar chiqarish qobiliyatidir. Zamonaviy dunyoda, ayniqsa, axborotning ko'pligi va murakkab muammolar sharoitida, analitik fikrlash hayotning turli sohalari – ta'lim, biznes, ilmiy tadqiqotlar va kundalik qaror qabul qilishda muhim ahamiyatga ega. Bu qobiliyat odamga muammolarni chuqur tushunish, muqobil yechimlarni ko'rib chiqish va eng samarali yo'lni tanlash imkonini beradi.

Analitik fikrlashni rivojlantirish nafaqat professional muvaffaqiyat uchun, balki shaxsiy hayotda ham muhimdir. Masalan, moliyaviy rejalashtirish, vaqtni boshqarish yoki ijtimoiy muammolarni hal qilishda analitik yondashuv muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqola analitik fikrlashning asosiy komponentlari, uni rivojlantirish usullari va amaliy mashqlarni muhokama qiladi.

Analitik fikrlash bir nechta muhim komponentlardan iborat bo'lib, ularni tushunish bu qobiliyatni rivojlantirishda muhimdir:

✓ Muammoni aniqlash: Analitik fikrlashning birinchi bosqichi muammoni aniq va to'g'ri aniqlashdir. Bu jarayonda savollar berish va muammoning mohiyatini tushunish muhim. Masalan, “Bu muammoning asosiy sababi nima?” yoki “Qaysi omillar bu holatga ta'sir qilmoqda?” kabi savollar orqali muammoni aniqlash mumkin.

✓ Ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish: Muammoni hal qilish uchun ishonchli ma'lumotlar yig'ish va ularni tizimli ravishda tahlil qilish kerak. Bu jarayon statistik ma'lumotlar, faktlar yoki tajribalarga asoslanadi.

✓ Tanqidiy fikrlash: Ma'lumotlarni shubha ostiga olish va ularning ishonchliligini tekshirish analitik fikrlashning muhim qismidir. Bu noto'g'ri xulosalardan qochishga yordam beradi.

✓ Muqobil yechimlarni ko'rib chiqish: Analitik fikrlovchi har doim bir nechta yechim variantlarini ko'rib chiqadi va ularning afzalliklari va kamchiliklarini taqqoslaydi.

✓ Xulosa chiqarish va qaror qabul qilish: Yakuniy bosqichda barcha tahlillar asosida eng maqbul qaror qabul qilinadi.

Ushbu komponentlar birgalikda ishlaganda, analitik fikrlash jarayoni

samarali bo'ladi. Keyingi bo'limlarda ushbu komponentlarni rivojlantirish uchun amaliy usullar muhokama qilinadi. Tanqidiy fikrlash analitik qobiliyatning asosidir.

Mutafakkir ajdodlarimiz ta'lim jarayonida o'quvchilarda tafakkurning barcha turlarini birday rivojlantirish orqali ularni aqliy tarbiyalashni nazarda tutganlar. Ushbu o'rinda analitik fikrlash ko'nikmasini shakllantirishning 3 ta muhim didatik shakllaridan foydalanganlar. Ular tushuncha, hukm va xulosadir. Shu maqsadda boshlang'ich sinf o'quvchilarida tushunchalarni aniq idrok etish, asosli hukmlar va xulosalar chiqarish ko'nikmasini shakllantirish talab etiladi. Bu jarayonda badiiy asarlardan olingan fragmentlar, muammoli savol va topshiriqlar, evristik vaziyatlar, loyiha va o'yin texnologilardan foydalanish tavsiya etiladi.

Analitik fikrlash qobiliyati – bu o'rganiladigan va rivojlantiriladigan ko'nikma bo'lib, u har kimga hayotning turli jabhalarida muvaffaqiyat qozonishga yordam beradi. Muammoni aniqlash, ma'lumotlarni tahlil qilish, tanqidiy fikrlash va asosli qarorlar qabul qilish orqali analitik fikrlashni mustahkamlash mumkin. Amaliy mashqlar, mantiqiy o'yinlar va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish bu jarayonni yanada samarali qiladi. Kundalik hayotda ushbu ko'nikmalarni qo'llash orqali har bir shaxs o'z potensialini to'liq ro'yobga chiqarishi mumkin. Zarur o'quv materiallari yordamida boshlang'ich sinf o'quvchilarining analitik fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish quyidagilarni talab qiladi.

1. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining analitik fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish mazmunini innovatsion yondashuvlarga tayangan holda boyitish.
2. O'quv jarayonida o'qituvchining o'quvchilarda analitik fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga oid faoliyati, xarakterini o'zgartirish.
3. Boshlang'ich sinf o'quvchilarning analitik fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishga yo'naltirilgan pedagogik jarayonda, ularning mantiqiy fikrlash, kreativ faollik ko'rsatish, o'z o'zini tahlil qilish rivojlantirishlari uchun qulay pedagogik shart-sharoitlar yaratish kabilar.

Mutafakkir ajdodlarimiz ham o'z pedagogik faoliyatlari davomida yoshlarda analitik fikrlash faoliyatini rivojlantirishning o'zga xos pedagogik tizimini yaratishga muvaffaq bo'lganlar. Ushbu tajribalarni ham ijodiy o'zlashtirgan holda

boshlang'ich ta'lim tizimiga tatbiq etish pedagogikaning dolzarb masalardan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR :

- 1.D.R.Garrison, H.Kanuka; Blended learning: Uncovering its transformative potential in higher education, The Internet and Higher Education, Volume 7 , Issue 2 , 2nd Quarter 2004, Pages 95-105
2. Haydarov D.Sh. “Axborot ta'lim muhitida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini loyihalash kompetensiyasini shakllantirish” // Xalq ta'limi jurnali. – Toshkent, 2021. – 3- son. – B. 55–57. (13.00.00, №17).
- 3.Hove, G. Developing critical thinking skills in the high school English classroom. Unpublished Master dissertation, Menominee, WI: The Graduate School University of Wisconsin-Stout. 2011
4. Xodjayev B. “Umumta'lim maktabi talabalarida tarixiy tafakkurni modernizatsiyalashgan didaktik ta'minot vositasida rivojlantirish” Darslik. - T.: “Sano-standart” nashriyoti, 2017-yil,
5. M.Karakoç, The Significance of Critical Thinking Ability in terms of Education, İstanbul Aydın University Institute of Social Sciences, Turkey
6. Md. Harun Ar- Rashid., The role of education in the tourism sector, Library & information management academic blog., 11, 2023
7. Nishonov A, Xaydarov B., Nuriddinov B. va boshqalar. Baholash usullari. O'quv qo'llanma. T., 2003. 190 bet.
8. O.Dadabolayeva. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish mexanizmlari
9. Safarova R. O'quvchilarning kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishning pedagogik shart sharoitlari. Metodik qo'llanma. – T.: Bookmany print, 2023. – 69 b.
10. Safarova R. G. The role of analytical activity in the pedagogical process directed to the formation of creative thinking skills in students. International scientific and practical conference "the time of scientific progress", 2023 Warsaw, (Poland)